

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2015, volume 40, pp. 141–157

<http://dx.doi.org/10.7163/SOW.40.10>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptg.pan.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

STAN WIEDZY PROKRAJOBRAZOWEJ STUDENTÓW NA TLE TREŚCI KSZTAŁCENIA

STUDENTS' LANDSCAPE-ORIENTED KNOWLEDGE IN COMPARISON TO EDUCATIONAL PROGRAM

Magdalena SZCZEPAŃSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
ul. Dziejelowa 27, 61-680 Poznań
szmagda@amu.edu.pl

Zarys treści: Edukacja prokrajobrazowa, uwzględniająca regionalne walory i kulturowe uwarunkowania, odgrywa szczególną rolę w kształtowaniu obszarów wiejskich. Badania ankietowe przeprowadzone wśród studentów kierunków Gospodarka Przestrzenna, Architektura Krajobrazu i Turystyka i Rekreacja wykazały wpływ specyfiki kształcenia na różnice w postrzeganiu krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich. W badaniu ankietowym studenci wykazywali braki w wiedzy z zakresu krajobrazu kulturowego, co w przyszłości może negatywnie wpłynąć na interpretację i kształtowanie przestrzeni wiejskiej. Wyniki analizy porównawczej esejów pt. *Idealna wieś* oraz problemowych opracowań zaliczeniowych dotyczących koncepcji zagospodarowania terenu wykazały, że zachodzi konieczność wymiany wiedzy i doświadczeń studentów różnych kierunków (np. poprzez międzyuczelniane warsztaty, wspólne praktyki / zajęcia terenowe, wystawy projektów). Przeprowadzone badania oraz analiza treści kształcenia dla wybranych kierunków wskazują na potrzebę ujęcia treści związanych z kształtowaniem krajobrazu, zwłaszcza obszarów wiejskich, w ramach odrębnego kształcenia, gdyż wiedza przekazana w tym zakresie w dotychczasowej formie może ulegać rozmyciu.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, krajobraz i dziedzictwo kulturowe, treści i efekty kształcenia, edukacja prokrajobrazowa, edukacja regionalna i artystyczna.

Wprowadzenie

W obliczu dynamicznych i intensywnych przeobrażeń obszarów wiejskich, często o niekozystnym i nieodwracalnym charakterze, zachodzi pytanie o jakość kształcenia w zakresie gospodarowania zasobami, a zwłaszcza kształtowania krajobrazu tych obszarów. Krajobraz jest jak księga, w której zapisane są dzieje okolicy i jej czas obecny. Krajobraz można czytać jak książkę, ale trzeba się tego nauczyć. Ta umiejętność pozwala czerpać wiedzę o naszej małej ojczyźnie, o nas samych oraz naszych bliższych i dalszych sąsiadach (Konopka 2001). Zdaniem M. Drzewieckiego (1992) świadomość bogactwa krajobrazu i dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich to ważny czynnik rozwoju lokalnego, jego ochrona i umiejętne

wykorzystanie może decydować o atrakcyjności wsi i w rezultacie polepszyć jakość życia jej mieszkańców. Harmonijny krajobraz jest czynnikiem przyciągającym turystów, można go sprzedać, przynosi więc potencjalny dochód.

W 2004 r. Polska ratyfikowała *Europejską Konwencję Krajobrazową* (Dz.U. 2006 nr 14, poz. 98), zobowiązując się tym samym do działań na rzecz:

- szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu i operacji dotyczących krajobrazu;
- multidyscyplinarnych programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym i dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem;
- nauki w szkołach i na uniwersytetach, która, w odnośnych dziedzinach przedmiotowych, obejmie wartości związane z krajobrazami i zagadnieniami ich ochrony, gospodarki i planowania.

Głównym celem przedstawionych w opracowaniu badań było rozpoznanie efektów kształcenia w zakresie krajobrazu kulturowego na poziomie szkół wyższych. Zakłada się, że system kształcenia na kierunkach studiów w zakresie gospodarowania przestrzenią powinien dostarczać wiedzy o strukturze krajobrazu kulturowego, jego funkcjonowaniu, kształtowaniu, ochronie oraz umiejętności w zakresie zarządzania i rozwiązywania projektowych problemów przestrzennych. Cel badań realizowano etapami, stosując odpowiednie metody badawcze wśród studentów wybranych kierunków:

- porównanie stanu prokrajobrazowej wiedzy – metoda badania ankietowego,
- rozpoznanie poglądów i oczekiwań w odniesieniu do kształtowania i funkcjonowania obszarów wiejskich – metoda eseju,
- określenie umiejętności w projektowaniu przestrzennych układów krajobrazowych – metoda analizy porównawczej opracowań zaliczeniowych.

W badaniu brali udział studenci III roku I stopnia studiów, czyli osoby kończące edukację z tytułem licencjata i mogące podjąć pracę w zawodzie. Badania przeprowadzono w roku akademickim 2013/2014, na próbie 120 studentów trzech poznańskich uczelni, wybranych kierunków kształcących w zakresie gospodarowania przestrzenią:

- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych; kierunek: Gospodarka Przestrzenna,
- Uniwersytet Przyrodniczy, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu; kierunek: Architektura Krajobrazu,
- Wyższa Szkoła Bankowa, Wydział Finansów i Bankowości; kierunek: Turystyka i Rekreacja.

Proces badawczy poprzedzono analizą treści i efektów nauczania w ramach podstawy programowej *Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie* (Dz.U. z 2002 nr 51 poz. 458) oraz standardów kształcenia na poziomie akademickim poszczególnych kierunków (Dz.U.07.164.1166, załącznik: 6, 39 i 108).

Edukacja regionalna i artystyczna a krajobraz i dziedzictwo kulturowe

Krajobraz rozumiany jako dziedzictwo będzie dotyczył wszelkich elementów antropogenicznych i naturalnych składających się na daną strukturę przestrzenną, posiadających wartości historyczne, kulturowe, estetyczne, symboliczne lub przyrodnicze, mających znaczenie dla wspólnoty dziedzictwa (Kupidura 2013). W obliczu braku całościowego i przejrzystego systemu prawno-administracyjnego w odniesieniu do zarządzania krajobrazem (Szczepańska 2014a) oraz niskiej świadomości i wrażliwości społecznej w zakresie krajobrazu kulturowego i dziedzictwa obszarów wiejskich (Szczepańska 2014b) istnieje pilna potrzeba prokrajobrazowej edukacji od wczesnych lat szkolnych na wzór ogólnopolskiej edukacji przyrodniczo-ekologicznej oraz kształcenia specjalistów w dziedzinie kształtowania krajobrazu. W realizacji programów prokrajobrazowych szczególne znaczenie może mieć edukacja regionalna i artystyczna.

W 2002 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej zatwierdziło jako podstawę programową ścieżkę edukacyjną *Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie* (Dz.U. z 2002 nr 51 poz. 458). Zgodnie z założeniami ministerialnymi edukacja regionalna służy poznaniu najbliższego środowiska i specyfiki regionu, w którym mieszkają uczniowie, rozwijaniu wartości rodzinnych związanych z wartościami kulturowymi wspólnoty lokalnej oraz kształtowaniu postaw patriotycznych w odniesieniu do małej ojczyzny. W tym kontekście do zadań szkoły należy: umożliwianie poznania regionu i jego kultury, wprowadzanie wspólnoty lokalnej w życie kulturalne oraz kształtowanie tożsamości narodowej w aspekcie tożsamości regionalnej. Natomiast wśród omawianych treści powinny się znaleźć, takie elementy jak:

- najbliższe otoczenie domu rodzinnego, sąsiedztwa i szkoły,
- ogólna charakterystyka geograficzna i kulturowa regionu oraz jego podstawowe nazewnictwo; główne symbole regionalne,
- język regionu, gwara i nazewnictwo,
- elementy historii regionu i ich związki z historią i tradycją własnej rodziny,
- lokalne i regionalne tradycje, święta, obyczaje i zwyczaje,
- miejscowe podania, przysłowia, muzyka, architektura, plastyka, tradycyjne rzemiosło, sztuka ludowa i folklor,
- sylwetki osób zasłużonych dla środowiska lokalnego, regionu i kraju.

W założeniach po ukończeniu *Edukacji regionalnej – dziedzictwo kulturowe w regionie* uczeń powinien: odczytywać związki łączące tradycję rodzinną z tradycjami regionu, dostrzegać wpływ wartości związanych z kulturą regionu na życie poszczególnych ludzi oraz świadomie i aktywnie uczestniczyć w życiu wspólnoty lokalnej, w zachowaniu i pomnażaniu dziedzictwa kulturowego.

Zdaniem A. Komorowskiej (2008) architektura i krajobraz kulturowy zajmują stosunkowo niewielką część treści programu, jednak ze względu na specyfikę realizowania według zasad ścieżki międzyprzedmiotowej tematy te mogą być rozwinięte w zależności od regionu czy indywidualnego pomysłu nauczyciela. Daje to możliwość tworzenia nowatorskich programów, uwzględniających edukację w zakresie krajobrazu kulturowego, jednak jego rzeczywista skuteczność zależy w dużej mierze od szkoły.

W 2009 r. zgodnie z nową podstawą programową (Dz.U. z 2009 r., nr 4 poz. 17) treści poruszane w ramach ścieżek międzyprzedmiotowych zostały wplecione w programy poszczególnych przedmiotów, zwykle humanistycznych, przyrodniczych oraz społecznych.

Uczeń ma poznawać dane zagadnienie w wymiarze ogólnym – światowym lub krajowym, i na tym tle specyfikę regionu, w którym mieszka. Zdaniem A. Józefowicz (2013) Rozporządzenie z 2002 r. wyraźnie wskazywało, czego uczniowie powinni się dowiedzieć o swoim najbliższym otoczeniu. Rozporządzenie z 2009 r. pozostaje pod tym względem o wiele mniej restrykcyjne. A. Brzezińska (2011) zwraca uwagę, że edukacja regionalna jest często rozumiana jako dodatkowa atrakcja, związana z wycieczkami szkolnymi lub tzw. zielonymi szkołami, a problemy z ustaleniem zagadnień z zakresu edukacji regionalnej w nauczaniu poszczególnych przedmiotów powoduje ich rozmycie się w treściach ogólnoprogramowych.

Zagadnienie edukacji prokrajobrazowej ściśle łączy się z poczuciem estetyki, piękna i harmonii. Warto zatem zwrócić uwagę na dane raportu *Edukacja artystyczna i kulturalna w szkołach w Europie* z 2009 r. (<http://eacea.ec.europa.eu>), w którym stwierdzono, że we wszystkich krajowych celach kształcenia podkreśla się wymiar kulturowy oraz promowanie umiejętności artystycznych i kreatywności młodych ludzi. W praktyce status i zajęcia z edukacji artystycznej mają mniejsze znaczenie. Naucza się przede wszystkim plastyki i muzyki. W większości systemów krajowych plastyka jest obowiązkowa w szkołach podstawowych i pierwszych dwóch lub trzech klasach szkół średnich. Później niemal wszędzie nauka tego przedmiotu jest fakultatywna. We wszystkich badanych przypadkach plastyka miała niższy status niż matematyka i przedmioty ścisłe. W niektórych państwach podejmowano kroki mające na celu zredukowanie liczby zajęć plastyki w programie nauczania na rzecz przedmiotów, które uznawano za ważniejsze z punktu widzenia ekonomii lub sukcesów akademickich. Liczba godzin przeznaczonych na edukację artystyczną, przykładowo: w Lichtensteinie to 2304 godziny / 9 lat nauki, w Danii – 1120 godzin / 6 lat nauki, w Portugalii – 1100 godzin / 8 lat, dla porównania w Polsce to, niestety, nie więcej niż 255 godziny / 9 lat.

Standardy kształcenia na kierunkach studiów w zakresie gospodarowania przestrzenią a zagadnienia krajobrazowe

Spośród wielu wizji dotyczących kształcenia na kierunku Gospodarka Przestrzenna należałoby zwrócić uwagę na zbieżne ze sobą poglądy K.R. Kunzmann (1999) oraz I. Mironowicza i T. Zipsa (2002). W obu tych koncepcjach rysuje się pewna spójna i przekonująca argumentacja, aby studenci zdobywali wiedzę teoretyczną i rozumieli mechanizmy, a nie nabywali tylko określone umiejętności. Specjalista od gospodarki przestrzennej powinien mieć raczej solidne podstawy niż techniczne umiejętności w zakresie przygotowywania dokumentów dziś obowiązujących, a jutro nikomu nieprzydatnych (Staszewska i Szczepańska 2013).

Celem kształcenia architektów krajobrazu jest przygotowanie specjalistów do pełnienia określonej roli w społeczeństwie. Zgodnie ze stanowiskiem Komisji Edukacji EFLA (*European Foundation of Landscape Architecture*) architekt krajobrazu planuje i projektuje wiejskie i miejskie krajobrazy, tak aby zaspokoić potrzeby społeczne, przyrodnicze, estetyczne i funkcjonalne. Działania te opierają się na wiedzy o procesach przyrodniczych i wartościach kulturowych, a także podkreślają ciągłość procesu kształtowania się krajobrazu oraz możliwości i ograniczenia napotymane podczas ingerencji architekta krajobrazu w istniejące środowisko. Aktywność ta wymaga umiejętności przygotowywania ekspertyz

o charakterze metodologicznym i funkcjonalnym, połączonych z kreatywnością oraz opartych na podstawach wiedzy z wybranych obszarów wiedzy humanistycznej, nauk technicznych i stosowanych (*Wspólna platforma edukacyjna...* 2007).

Absolwent kierunku Turystyka i Rekreacja powinien mieć świadomość, że turystyka jest zjawiskiem przestrzennym, zakłada kontakt z przyrodą, kulturą i społeczeństwem, których syntezą jest właśnie krajobraz. W obliczu dynamicznego rozwoju ruchu turystycznego, rozkwitu towarzyszących usług turystycznych, a zwłaszcza silnego jego oddziaływania na krajobraz, szczególne znaczenie ma koncepcja turystyki zrównoważonej, która podtrzymuje ekologiczną, społeczną i ekonomiczną integralność terenów, a także zachowuje dla przyszłych pokoleń w niezmiennym stanie zasoby naturalne i kulturowe tych obszarów (Zareba 2000). J. Majewski i B. Lane (2001) zwracają uwagę na rolę turystyki wiejskiej w rozwoju lokalnym oraz znaczenie interpretacji dziedzictwa kulturowego – czynności edukacyjnych, których celem jest odkrycie znaczeń i zależności, a nie wyłącznie proste przekazywanie informacji o faktach. Dokonuje się tego poprzez wykorzystanie autentycznych obiektów, środków ilustracyjnych oraz stwarzanie sytuacji sprzyjającej doświadczeniom i przeżyciom.

Z przedstawionych koncepcji i poglądów na temat kształcenia studentów analizowanych kierunków wynika, że programy studiów i systemy kształcenia specjalistów w zakresie gospodarowania przestrzenią wymagają zintegrowanego, holistycznego, interdyscyplinarnego podejścia, przy jednoczesnym zachowaniu specjalizacji kształcenia na poszczególnych kierunkach.

Zgodnie ze standardami kształcenia określonymi Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. (Dz.U.07.164.1166) dla kierunku Gospodarka Przestrzenna absolwent tego kierunku posiada interdyscyplinarną wiedzę z zakresu przestrzennej organizacji rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ekonomiczną, przyrodniczą i społeczną, a absolwent studiów inżynierskich – dodatkowo wiedzę o charakterze technicznym. Absolwent kierunku Architektura Krajobrazu posiada wiedzę z zakresu nauk przyrodniczych, rolniczych, technicznych, społecznych i sztuk pięknych oraz umiejętności wykorzystania jej w pracy zawodowej z zachowaniem zasad prawnych i etycznych. Absolwent kierunku Turystyka i Rekreacja powinien posiadać wiedzę ogólną z zakresu nauk przyrodniczych, społecznych i ekonomicznych, powinien być przygotowany do podejmowania działalności w zakresie turystyki i rekreacji.

W tabeli 1 i 2 zestawiano treści kształcenia dla analizowanych kierunków na poziomie I i II stopnia studiów z wyróżnieniem treści dotyczących zagadnień krajobrazowych (po analizie sylabusów przedmiotów).

Na wszystkich analizowanych kierunkach krajobraz jest omawiany przez pryzmat uwarunkowań przyrodniczych i historii architektury. Wiedza związana z szeroko pojętym krajobrazem przekazywana studentom kierunku Gospodarka Przestrzenna dotyczy głównie przestrzeni miejskiej, zurbanizowanej i rewitalizowanej, natomiast brak jest odniesienia do specyfiki obszarów wiejskich. W przypadku kierunku Architektura Krajobrazu treści kształcenia w zakresie kształtowania krajobrazu obszarów wiejskich są realizowane głównie na studiach drugiego stopnia. W standardach kształcenia dla kierunku Architektura Krajobrazu ujęto kształcenie w ramach planowania przestrzennego, natomiast dla kierunku Gospodarka Przestrzenna brak jest odrębnych treści dotyczących kształcenia w zakresie kształtowania krajobrazu (tab. 1 i 2). Zagadnienia związane z kształtowaniem i ochroną krajobrazu na tym kierunku poruszane są ogólnie i marginalnie w ramach planowania

przestrzennego, przez co mogą ulec rozmyciu się w innych treściach (tab. 3). Przekazywanie wiedzy dotyczącej kształtowania krajobrazu studentom kierunku Turystyka i Rekreacja odbywa się w zakresie planowania turystycznego poprzez treści związane z ideą ładu przestrzennego i zasadami zagospodarowania przestrzeni oraz wykorzystania zasobów przyrodniczych i antropogenicznych na cele turystyczno-rekreacyjne (tab. 3).

Tabela 1. Treści kształcenia na poszczególnych kierunkach (studia pierwszego stopnia)

Gospodarka Przestrzenna	Architektura Krajobrazu	Turystyka i Rekreacja
Grupa treści podstawowych – treści kształcenia w zakresie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Matematyki • Statystyki • Ekonomii • Geografii ekonomicznej • Rysunku technicznego i planistycznego • Socjologii • Historii urbanistyki • Prawoznawstwa • Grafiki inżynierskiej • Fizyki 	<ul style="list-style-type: none"> • Matematyki • Geometrii wykresowej • Biologii roślin • Ekologii • Historii sztuki 	<ul style="list-style-type: none"> • Historii architektury i sztuki • Fizjologii człowieka • Psychologii • Ekologii i ochrony środowiska • Prawa • Ekonomii • Zarządzania
Grupa treści kierunkowych – treści kształcenia w zakresie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Podstawy gospodarki przestrzennej • Społeczno-kulturowych uwarunkowań gospodarki przestrzennej • Przyrodniczych uwarunkowań gospodarowania przestrzenią • Prawnych uwarunkowań gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska • Ekonomiki miast i regionów • Samorządu terytorialnego • Projektowania urbanistycznego • Planowania przestrzennego • Planowania infrastruktury technicznej • Geograficznych systemów informacji przestrzennej • Strategii rozwoju gminy • Gospodarki nieruchomościami • Geodezji i kartografii • Budownictwa • Zasad projektowania • Rewitalizacji obszarów zurbanizowanych 	<ul style="list-style-type: none"> • Rysunku i rzeźby • Fizjografii • Gleboznawstwa • Szaty roślinnej i fauny • Budownictwa, instalacji budowlanych i materiałoznawstwa • Historii i sztuki ogrodowej • Grafiki inżynierskiej • Geodezji • Zasad projektowania krajobrazu • Projektowania obiektów architektury krajobrazu • Budowy i pielęgnowania obiektów architektury krajobrazu • Prawa, ekonomii i zarządzania 	<ul style="list-style-type: none"> • Postawy turystyki • Podstawy rekreacji • Geografii turystycznej • Krajoznawstwa • Obsługi ruchu turystycznego • Ekonomiki turystyki i rekreacji • Hotelarstwa • Pedagogiki czasu wolnego • Kształtowania środowiska i ochrony przyrody • Produkcji roślinnej i zwierzęcej • Jakości surowców i produktów spożywczych • Żywienia człowieka

Pogrubiona ccionka – kształcenie uwzględniające zagadnienia krajobrazowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie standardów kształcenia (Dz.U.07.164.1166).

Tabela 2. Treści kształcenia na poszczególnych kierunkach (studia drugiego stopnia)

Gospodarka Przestrzenna	Architektura Krajobrazu	Turystyka i Rekreacja
Grupa treści podstawowych – treści kształcenia w zakresie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Teorii systemów • Kształtowania i ochrony środowiska • Teorii organizacji i zarządzania 	<ul style="list-style-type: none"> • Historii i teorii kształtowania przestrzeni • Socjologii i psychologii środowiskowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Historii kultury • Socjologii czasu wolnego • Regionów turystycznych
Grupa treści kierunkowych – treści kształcenia w zakresie:		
<ul style="list-style-type: none"> • Gospodarki przestrzennej Unii Europejskiej • Marketingu terytorialnego • Polityki regionalnej • Technik legislacyjnych w planowaniu • Planowania rozwoju miast • Modeli w gospodarce przestrzennej 	<ul style="list-style-type: none"> • Planowania przestrzennego • Kształtowania krajobrazu miast • Kształtowanie krajobrazu obszarów wiejskich • Ochrony krajobrazu • Inżynierii krajobrazu • Systemów informacji przestrzennej 	<ul style="list-style-type: none"> • Informatyki w turystyce i rekreacji • Polityki turystycznej • Planowania turystycznego • Marketingu usług turystycznych i rekreacyjnych • Doradztwa turystycznego • Produktu turystycznego • Zarządzania przedsiębiorstwem • Bioróżnorodności

Pogrubiona czcionka – kształcenie uwzględniające zagadnienia krajobrazowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie standardów kształcenia (Dz.U.07.164.1166).

Tabela 3. Treści kształcenia w zakresie planowania przestrzennego i turystycznego na analizowanych kierunkach

Gospodarka Przestrzenna	Architektura Krajobrazu	Turystyka i Rekreacja
Planowanie przestrzenne		Planowanie turystyczne
<ul style="list-style-type: none"> • Koncepcje przestrzennego zagospodarowania kraju • Metody badania stanu i zmian przestrzennego zagospodarowania • Kryteria oceny przestrzennego zagospodarowania • Prognozowanie procesów rozwoju • Zasady określania sposobu użytkowania terenu oraz jego zabudowy i zagospodarowania • Kształtowanie skomplikowanych struktur funkcjonalno-przestrzennych • Kształtowanie krajobrazu. • Technika graficznego i tekstowego zapisu ustaleń planistycznych • Modele wspomagające decyzje planistyczne • Kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej złożonej jednostki osadniczej (gminy lub części regionu) – tworzenie optymalnych warunków przestrzennych rozwoju poszczególnych typów działalności, form zabudowy i zagospodarowania w ramach jednostki, planowanie rozwoju układów transportowych, kształtowanie kompozycji urbanistycznej i krajobrazu 	<ul style="list-style-type: none"> • Relacje między gospodarką przestrzenną, polityką przestrzenną a planowaniem przestrzennym • System planowania przestrzennego w Polsce i krajach Unii Europejskiej • Rola planowania przestrzennego w kształtowaniu krajobrazu • Ekonomiczne i społeczne aspekty ochrony i kształtowania krajobrazu • Partycypacja społeczna w procesie planowania przestrzennego • Procedura i metody planowania przestrzennego • Problematyka kształtowania krajobrazu w planach zagospodarowania przestrzennego • Problematyka i metody studiów krajobrazowych na potrzeby planowania regionalnego i miejscowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Idea ładu przestrzennego, przestrzeni ekologicznej i ekorozwoju • Planowanie przestrzenne i społeczno-gospodarcze • Zasady zagospodarowania przestrzeni oraz wykorzystania zasobów przyrodniczych i antropogenicznych na cele turystyczno-rekreacyjne • Programowanie zrównoważonego rozwoju turystyki i rekreacji w skali lokalnej • Instrumenty planowania w turystyce i rekreacji na różnych poziomach zarządzania • Partnerstwo publiczno • prywatne i publiczno-społeczne w procesie planowania • Plany rozwoju przedsiębiorstw, obszarów oraz produktów turystyczno-rekreacyjnych • Planowanie zintegrowane w turystyce i rekreacji

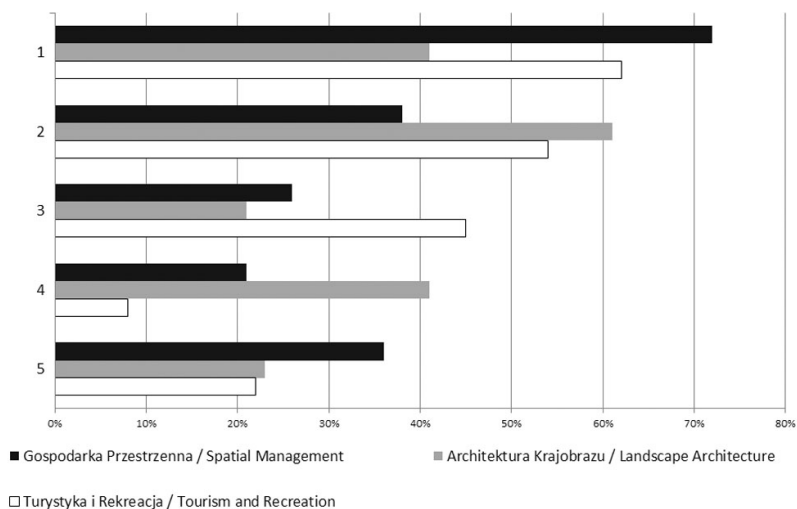
Pogrubiona czcionka – treści kształcenia uwzględniające zagadnienia krajobrazowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie standardów kształcenia (Dz.U.07.164.1166).

Stan wiedzy studentów w zakresie krajobrazu i dziedzictwa kulturowego wsi – wyniki badania ankietowego

Celem badania ankietowego była próba rozpoznania wiedzy prokrajobrazowej studentów analizowanych kierunków. Kwestionariusz ankiety składał się z 9 pytań o charakterze otwartym i zamkniętym. Pytano m.in. o pojęcie krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, jego zasoby, zagrożenia i możliwości ochrony.

Definicję związaną z przestrzenią geograficzną najczęściej (72%) wybierali studenci kierunku Gospodarki Przestrzennej. Z kolei studenci Architektury Krajobrazu najczęściej kojarzyli krajobraz z wytworem relacji między ludźmi a ich środowiskiem życia (61%). Natomiast na walory turystyczne i zabytki najczęściej wskazywali studenci Turystyki i Rekreacji (45%). W wyborze najpełniejszej definicji krajobrazu kulturowego, jako przestrzeni historycznie ukształtowanej przez człowieka wraz materialnymi i niematerialnymi wytworami cywilizacji, zdecydowanie najlepiej wypadali studenci Architektury Krajobrazu (41%) (ryc. 1).

Ryc. 1. Krajobraz i dziedzictwo kulturowe wg studentów poszczególnych kierunków (procent wskazań)

1 – przestrzeń geograficzna wraz z zasobami przyrodniczymi, 2 – wytwór relacji między ludźmi a ich środowiskiem życia, 3 – walory turystyczne i zabytki, 4 – przestrzeń historycznie ukształtowana przez człowieka wraz materialnymi i niematerialnymi wytworami cywilizacji, 5 – parki narodowe, rezerваты, pomniki przyrody.

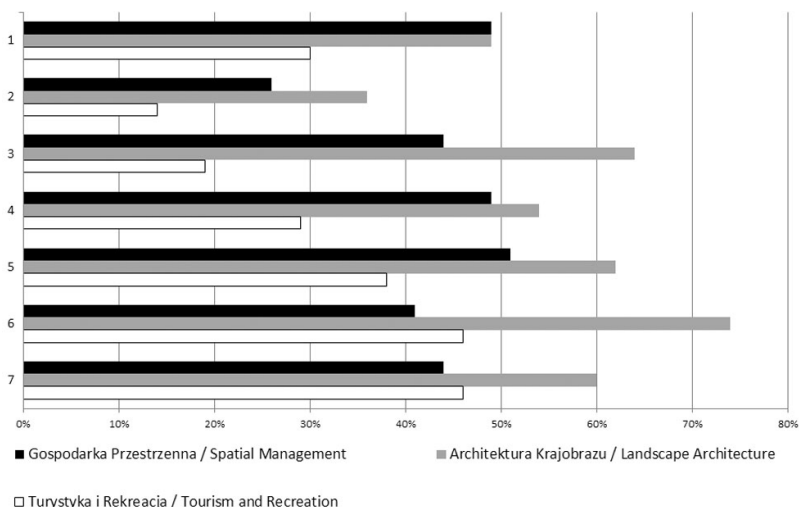
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Cultural landscape and heritage according to students of individual fields – percentage of responses
 1 – geographical space with natural resources, 2 – product of the relationship between people and their environment of living, 3 – tourist attractions and monuments, 4 – historical space formed by man with material and immaterial products of civilization, 5 – national parks, nature reserves, natural monuments.

Source: own calculations based on survey.

W pytaniach wielokrotnego wyboru często procent odpowiedzi studentów wszystkich analizowanych kierunków był porównywalny, więc w takich przypadkach uśredniano wynik. Wśród zasobów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego wsi studenci wymieniali przede wszystkim, średnio: zespoły dworsko-parkowe (71%), układ przestrzenny wsi (67%), kościoły i cmentarze (65%), obyczaje, obrzędy świąteczne, tradycje kulinarne (58%), kapliczki i krzyże przydrożne (55%), sady i ogrody przydomowe (50%), zespoły folwarczne (50%).

Rozbieżności wskazań wśród studentów poszczególnych kierunków dotyczyły: układów pól, rozplanowania zagród, detalu, konstrukcji architektonicznej i materiału budowlanego, relikwów archeologicznych, zespołów folwarcznych, alei przydrożnych, zadrzewień i oczek śródpolnych (ryc. 2). Szerokim postrzeganiem zasobów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego wsi wykazali się studenci Architektury Krajobrazu. Natomiast wiedzy w tym obszarze najczęściej brakowało studentom Turystyki i Rekreacji.

Ryc. 2. Zasoby krajobrazu i dziedzictwa kulturowego wsi wg studentów wybranych kierunków – różnicowanie wskazań [%]

1 – układy pól, 2 – rozplanowanie zagród, 3 – detal, konstrukcja architektoniczna i materiał budowlany, 4 – relikwty archeologiczne, 5 – zespoły folwarczne, 6 – aleje przydrożne, 7 – zadrzewienia i oczka śródpolne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Resources of the rural cultural landscape and heritage according to students of individual fields – differences in responses [%]

1 – configuration of fields, 2 – arrangement of farmstead, 3 – architectural details and building material, 4 – archaeological relics, 5 – manorial farm complex, 6 – paths, 7 – shelterbelts and small ponds.

Source: own calculations based on survey.

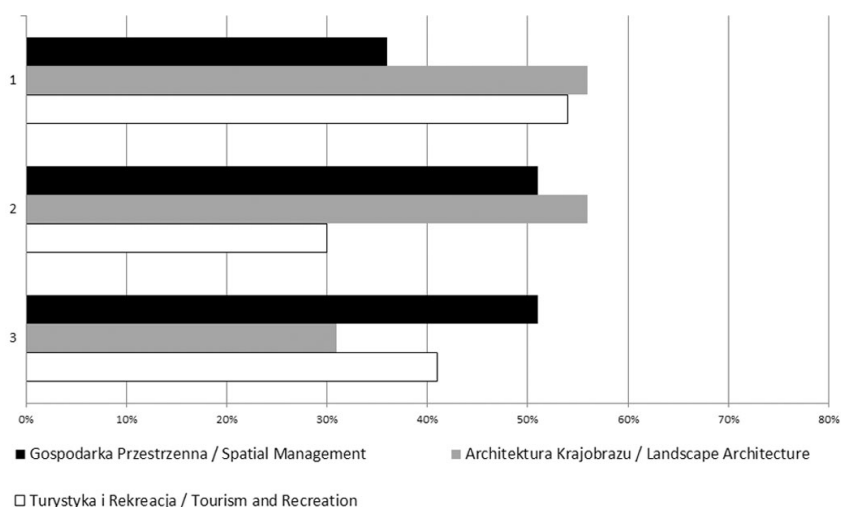
Pomimo trudności ze zdefiniowaniem zasobów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich, studenci wszystkich analizowanych kierunków zdecydowanie wysoko ocenili znaczenie tych zasobów w rozwoju społeczno-gospodarczym wsi – najwięcej wskazań udzieliłi studenci kierunku Architektura Krajobrazu (90%), następnie Turystyka i Rekreacja (86%) i Gospodarka Przestrzenna (79%).

Ankietowani studenci prawie jednomyślnie uznali, że lokalne decyzje planistyczne mają wpływ na jakość krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich: Turystyka i Rekreacja (97%), Gospodarka Przestrzenna (92%), Architektura Krajobrazu (90%). Warto zaznaczyć, że wskazywali oni przede wszystkim na negatywny wpływ tych decyzji i błędne decyzje, nie dostrzegając możliwego pozytywnego wpływu procesu planistycznego.

Wśród największych zagrożeń dla krajobrazu kulturowego wsi studenci Gospodarki Przestrzennej najczęściej wymieniali niekontrolowaną zabudowę lotniskową (69%), studenci Architektury Krajobrazu – brak ochrony cennych widoków i panoram (67%), natomiast studenci Turystyki i Rekreacji – lokalizowanie funkcji o terenochłonnym, wielkogabarytowym i wysokościowym charakterze (81%).

Dla zachowania krajobrazu i dziedzictwa kulturowego wsi zdaniem studentów wszystkich analizowanych kierunków szczególne znaczenie miały: parki krajobrazowe (71%), wpis do rejestru zabytków (57%), obszary chronionego krajobrazu (56%), pomniki przyrody (56%), parki etnograficzne (42%). Jako najmniej znaczące w tym procesie studenci wymieniali ekomuzea (13%) i wsie tematyczne (9%). Jednocześnie należy zauważyć, że opinia ankietowanych dotycząca innych możliwości zachowania krajobrazu i dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich była zróżnicowana w zależności od studiowanego kierunku. Studenci Gospodarki Przestrzennej najczęściej dostrzegali możliwość rewitalizacji zespołu dworsko-parkowego i folwarcznego (56%), studenci Architektury Krajobrazu możliwość adaptacji starych obiektów i stosowania lokalnych tradycyjnych form i technik budowlanych w nowo powstających (36%), natomiast studenci Turystyki i Rekreacji tworzenie ścieżek dydaktycznych i szlaków turystycznych (56%).

Za najbardziej efektywne wśród działań władz samorządowych na rzecz kształtowania i ochrony krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich studenci uznali, średnio: promocję zasobów krajobrazu kulturowego wśród społeczności lokalnej (70%), system wsparcia, ulg, zachęt finansowych dla ratowania cennych obiektów i zachowania charakterystycznych cech krajobrazu (69%). Natomiast za najmniej efektywne uznali karne egzekwowanie naruszeń prawa (35%). Studenci poszczególnych kierunków mieli zróżnicowane zdanie w kwestii: opracowań wytycznych do kształtowania zabudowy, małej architektury, zieleni z uwzględnieniem lokalnej specyfiki, konsultacji społecznych, współpracy ze stowarzyszeniami i pozarządowymi organizacjami (ryc. 3).

Ryc. 3. Efektywność działań władz samorządowych w zakresie kształtowania i ochrony krajobrazu w opinii studentów – zróżnicowanie wskazań [%]

1 – opracowanie wytycznych do kształtowania zabudowy, małej architektury, zieleni z uwzględnieniem lokalnej specyfiki, 2 – konsultacje społeczne, 3 – współpraca ze stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Efficiency of local authorities' activities in landscape formation and protection according to students' opinions – differences in responses [%]

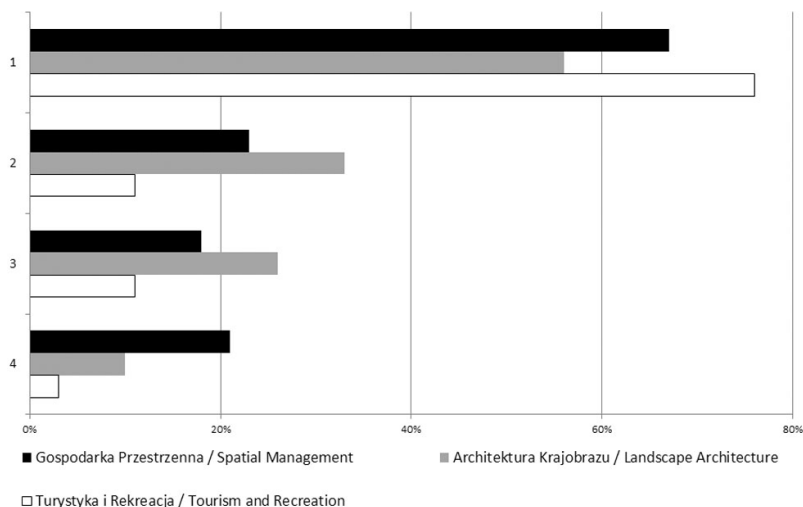
1 – formulation of guidelines for building development, small architecture, greenery regarding local specificity,

2 – public consultation, 3 – cooperation with associations and non-governmental organizations.

Source: own calculations based on survey.

Należy zauważyć, że pomimo stosunkowo wysokiej liczby wskazań na potrzebę współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi studenci nie potrafili podać ich przykładów.

Za najważniejsze w zdobywaniu wiedzy prokrajobrazowej studenci wszystkich kierunków uznali zajęcia z zakresu nauk przyrodniczych. Niestety stosunkowo nisko ocenili obszar nauk technicznych, humanistycznych i społeczno-ekonomicznych. Zróżnicowanie wskazań w zakresie tych nauk było zgodne kierunkiem kształcenia: studenci Gospodarki Przestrzennej wyróżniali się we wskazaniach na nauki społeczno-ekonomiczne, natomiast studenci Architektury Krajobrazu – na nauki techniczne i humanistyczne (ryc. 4).

Ryc. 4. Obszary nauk ważnych w zdobywaniu wiedzy prokrajobrazowej w opinii ankietowanych (procent wskazań) 1 – nauki przyrodnicze, 2 – nauki techniczne, 3 – nauki humanistyczne, 4 – nauki społeczno-ekonomiczne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Significant fields of science in terms of gaining landscape-oriented knowledge according to respondents' opinions – percentage of responses

1 – natural sciences, 2 – technical sciences, 3 – human sciences, 4 – socio-economic sciences.

Source: own calculations based on survey.

Jednocześnie jako istotne – uzupełniające formy edukacji prokrajobrazowej, studenci wszystkich badanych kierunków najczęściej wymieniali zajęcia terenowe (70%) oraz spotkania ze specjalistami (52%). Niepokojący jest natomiast niski procent wskazań na praktyki zawodowe (18%).

Poglądy i oczekiwania studentów w odniesieniu do kształtowania i funkcjonowania obszarów wiejskich – analiza porównawcza esejów

W procesie kształtowania krajobrazu obszarów wiejskich w najbliższych latach szczególną rolę będą odgrywać osoby, które obecnie studiuje na kierunkach kształcących w zakresie gospodarowania przestrzenią. Rozpoznanie ich poglądów i oczekiwań w odniesieniu do kształtowania i funkcjonowania obszarów wiejskich wydaje się być szczególnie cenne w dążeniu do lepszej jakości przestrzeni. W badaniu zastosowano metodę esejów

– po przedstawieniu zarysu problemu przez moderatora, studenci spisali osobiste wyobrażenie „idealnej wsi”. Następnie treści esejów poddano analizie porównawczej w zakresie cech krajobrazu.

Niezależnie od studiowanego kierunku studenci opisując idealną wieś, najczęściej zwracali uwagę na: pokrycie terenu (lasy, jeziora, łąki), układ wsi i sposób produkcji rolniczej (rozproszona zabudowa wśród pól), formę i materiał zabudowy oraz jej otoczenie (tradycyjna architektura wraz z sadami, ogrodami), infrastrukturę społeczną (plac zabaw, szkoła, świetlica) oraz wrażenia psycho-estetyczne (cisza, spokój, czyste powietrze, porządek i estetyka otoczenia) (tab. 4).

Tabela 4. Cechy „idealnej wsi” w opinii studentów analizowanych kierunków

Gospodarka Przestrzenna	Architektura Krajobrazu	Turystyka i Rekreacja
<ul style="list-style-type: none"> wrażenia psycho-estetyczne (cisza, spokój, czyste powietrze, porządek, i estetyka otoczenia) forma i materiał zabudowy oraz jej otoczenie (tradycyjna architektura wraz z sadami i ogrodami) układ wsi i sposób produkcji rolniczej (rozproszona zabudowa wśród pól) infrastruktura społeczna (plac zabaw, szkoła, świetlica) pokrycie terenu (lasy, jeziora, łąki) 		
<ul style="list-style-type: none"> bliskie relacje międzysąsiedzkie zróżnicowane ukształtowanie terenu różnorodna i szeroka dostępność usług ekologiczna produkcja i samowystarczalność dogodna dostępność komunikacyjna i bliskość miasta aktywna obecność władz gminnych w życiu społecznym nowoczesna infrastruktura (media, chodniki, ścieżki rowerowe, oświetlenie) 	<ul style="list-style-type: none"> konieczność ochrony środowiska rodzime gatunki roślin i starodrzew otwartość krajobrazu (czytelna panorama wsi) tradycyjna zabudowa wkomponowana w naturalny krajobraz urozmaicony krajobraz rolniczy (zadrzewienia śródpolne, oazy, remizy zieleni) 	<ul style="list-style-type: none"> obecność zwierząt podstawowy zakres usług otwartość i tolerancja mieszkańców lokalizacja z dala od ruchliwych tras i dużych miast atrakcyjność turystyczna (agroturystyka, szlaki rowerowe, konne i plaża)
nowoczesność	tradycja	atrakcyjność

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy treści esejów
 Source: own calculations based on content analysis of essays

Studenci Gospodarki Przestrzennej, najprawdopodobniej z racji geograficznego nurtu kształcenia, najczęściej spośród pozostałych studentów zwracali uwagę na zróżnicowane ukształtowanie terenu. Ponadto kreowali raczej wizję wsi nowoczesnej, w której szczególną rolę odgrywa infrastruktura techniczna (media, chodniki, ścieżki rowerowe, oświetlenie) oraz różnorodna i szeroka dostępność usług. Dla tej grupy studentów istotne znaczenie miała także dogodna dostępność komunikacyjna i bliskość miasta, a jednocześnie ekologiczna produkcja rolnicza i samowystarczalność. Jedynie w tej grupie zwrócono uwagę na bliskie relacje międzysąsiedzkie i potrzebę aktywnej obecności władz gminnych w życiu społecznym.

Studenci Architektury Krajobrazu częściej w porównaniu z pozostałymi wymieniali cechy tradycyjnej zabudowy (zabudowania i podwórze gospodarcze) wkomponowane w naturalny lub półnaturalny i otwarty krajobraz, jednocześnie podkreślając znaczenie czytelnej panoramy wsi. Jedynie ta grupa studentów zwróciła uwagę na urozmaicony krajobraz rolniczy (zadrzewienia śródpolne, wyspy, oazy, remizy zieleni), starodrzew i rodzime gatunki drzew oraz konieczność ochrony środowiska.

W opinii studentów kierunku Turystyka i Rekreacja istotne znaczenie miała atrakcyjność turystyczna i możliwość wypoczynku (agroturystyka, szlaki rowerowe, konne, pla-

za) oraz obecność zwierząt. To w tej grupie najczęściej wskazywano na lokalizację z dala od ruchliwych tras i dużych miast, preferując podstawowy zakres usług – odwrotnie niż w przypadku studentów kierunku Gospodarka Przestrzenna. Jedyne studenci tego kierunku zwrócili uwagę na otwartość, życzliwość i tolerancję mieszkańców wobec osób spoza społeczności.

Zbiór osobistych wyobrażeń idealnej wsi studentów poszczególnych kierunków daje obraz przestrzeni nowoczesnej i atrakcyjnej z zachowaniem elementów tradycji. Niepokojący jest jednak fakt, że pomimo „idealności” opisywanej przestrzeni, studenci nie zwracali uwagi na potrzebę ochrony jej zasobów.

Umiejętności studentów w projektowaniu przestrzennych układów krajobrazowych – problemowe opracowanie zaliczeniowe

Zgodnie ze standardami kształcenia dla kierunku studiów Gospodarka Przestrzenna absolwent jest przygotowany do pracy w:

- zespołach przygotowujących opracowania i dokumenty planistyczne na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- jednostkach administracji samorządowej i rządowej,
- agencjach rozwoju,
- agencjach nieruchomości,
- firmach konsultingowych i doradczych oraz innych firmach otoczenia biznesu.

Natomiast absolwent kierunku Architektura Krajobrazu powinien być przygotowany do pracy w:

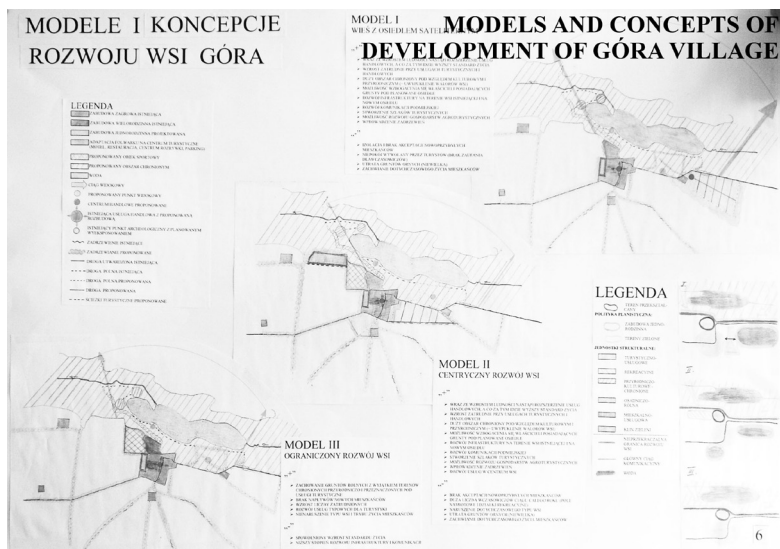
- jednostkach opracowujących projekty zagospodarowania obiektów architektury krajobrazu,
- jednostkach realizujących i pielęgnujących obiekty architektury krajobrazu,
- jednostkach administracji rządowej i samorządowej,
- szkolnictwie.

W badaniu tym dokonano również porównania problemowych opracowań zaliczeniowych wykonanych w ramach przedmiotu planowanie przestrzenne, pod opieką tego samego prowadzącego, na kierunku Gospodarka Przestrzenna i Architektura Krajobrazu. Studenci obu kierunków w kilkuosobowych zespołach mieli sporządzić *Koncepcję zagospodarowania przestrzennego wybranego sołectwa*. W efekcie zdobytej przez studentów wiedzy i umiejętności projekty koncepcyjne zagospodarowania określonej przestrzeni charakteryzowały się specyficznymi cechami.

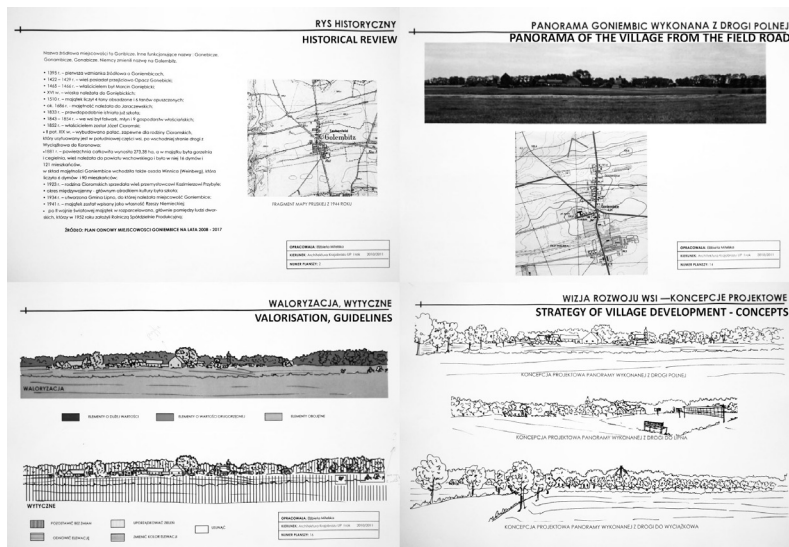
Studenci kierunku Gospodarka Przestrzenna posługiwali się dwuwymiarowym – poziomym obrazem (mapą, szkicem, schematem), wskazując zwykle na zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania oraz relacje o charakterze przestrzenno-funkcyjnym. Szczególną uwagę zwracali oni na aspekty demograficzne, społeczne, wskaźniki ekonomiczne badanego obszaru, tworzyli swoistego rodzaju diagnozę stanu obecnego oraz prognozę (np. analiza danych statystycznych oraz SWOT), formułując, najczęściej opisowe, kierunkowe wytyczne zmian (ryc. 5).

W przypadku projektów wykonanych przez studentów Architektury Krajobrazu charakterystyczne było obrazowanie trójwymiarowe – pionowe szkice skorelowane z mapą. Szczególnie cenne były odwołania do historycznych źródeł informacji oraz przyrodniczych

i kulturowych uwarunkowań. Dodatkowo studenci posługiwali się specyficzną analizą relacji psycho-estetycznych (np. analiza JARK¹, WAK² i ZWAK³), tworząc graficzne koncepcje kształtowania kompozycji przestrzennej (ryc. 6).

Ryc. 5. Przykładowa analiza wykonana przez studentów kierunku Gospodarka Przestrzenna
Exemplary analysis conducted by Spatial Management students

Ryc. 6. Przykładowa analiza wykonana przez studentów kierunku Architektura Krajobrazu
Exemplary analysis conducted by Landscape Architecture students

¹ Analiza JARK – analiza jednostek architektoniczno-krajobrazowych (skala planistyczna).

² Analiza WAK – analiza wnętrz krajobrazowych (skala architektoniczna).

³ Analiza ZWAK – analiza zespołów wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (skala urbanistyczna).

Projekty wykonane przez poszczególne grupy studentów były zgodne z kierunkiem ich kształcenia. Zastosowane analizy i wyspecjalizowane źródła informacji dość wąsko interpretowały zagadnienie krajobrazu, czasami prowadząc do różnych – odmiennych wniosków. Należy jednak zauważyć, że łącznie projekty stanowiły całościowe ujęcie krajobrazu, silnie się uzupełniały, tworząc stosunkowo spójny, holistyczny i zintegrowany obraz przestrzennych układów krajobrazowych. Niepokojący jest jednak fakt, że studenci pomimo zespołowego charakteru opracowania, wyraźnie dzielili się odpowiedzialnością za poszczególne jego tematy, co w przyszłości może skutkować brakiem umiejętności współpracy.

Podsumowanie

O potrzebie zachowania walorów krajobrazu kulturowego trzeba przede wszystkim uświadamić społeczeństwo, nierzadko mówiąc wręcz o jego istnieniu, a konieczność jego ochrony propagować od przedszkola (Bogdanowski 1999). Wiedza o genezie miejsca i jego znaczeniu w skali regionu jest istotna dla harmonijnego, funkcjonalnego i spójnego estetycznie kształtowania przestrzeni, której jakość może przekładać się na relacje społeczne. Edukacja prokrajobrazowa, uwzględniająca regionalne walory i kulturowe uwarunkowania, odgrywa szczególną rolę w kształtowaniu obszarów wiejskich. W obliczu pogarszającej się jakości krajobrazu wsi oraz tendencji do homogenizacji i uniformizacji społeczeństwa, konieczne jest promowanie wartości dziedzictwa kulturowego, które mogłoby wzmocnić tożsamość lokalnych społeczności.

Badania ankietowe wykazały wpływ specyfiki kierunku kształcenia na postrzeganie krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich. Wykazały też braki w wiedzy wszystkich ankietowanych studentów z zakresu krajobrazu kulturowego (krajobraz kulturowy często kojarzony był z środowiskiem przyrodniczym), co w przyszłości może negatywnie wpływać na interpretację i kształtowanie przestrzeni wiejskiej. Niepełna wiedza ankietowanych, w przypadku studentów Gospodarki Przestrzennej, może być m.in. efektem braku w standardach kształcenia dla tego kierunku odrębnych treści dotyczących kształtowania krajobrazu, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich. Dla jakości kształtowania przestrzeni obszarów wiejskich istotne znaczenie może również mieć standard odbywanych praktyk zawodowych, zwłaszcza w kontekście niskiej oceny przez studentów tej formy edukacji. Większą rolę w zdobywaniu praktycznej wiedzy i umiejętności studentów powinna odrywać współpraca uczelni z instytucjami i urzędami zajmującymi się kształtowaniem przestrzeni. Zarówno obecnie, jak i przyszłości w celu kompleksowego ujęcia specyficznej i złożonej problematyki obszarów wiejskich, konieczne jest współdziałanie specjalistów różnych dziedzin w procesie opracowywania i wdrażania projektów przestrzennych. Decyzje planistyczne podjęte przez planistę przestrzennego mogą istotnie ograniczać działania architekta krajobrazu. Zatem współpraca, wymiana wiedzy oraz doświadczeń konieczna jest już na poziomie studiów, np. poprzez międzyuczelniane warsztaty, wspólne praktyki / zajęcia terenowe, wystawy projektów. Potwierdza to analiza porównawcza esejów oraz koncepcji zagospodarowania terenu. Przeprowadzone badania oraz analiza treści kształcenia dla analizowanych kierunków wskazują na potrzebę ujęcia zagadnień związanych z kształtowaniem krajobrazu, zwłaszcza obszarów wiejskich, w ramach odrębnego kształcenia, gdyż wiedza przekazana w tym zakresie w dotychczasowej formie może ulegać rozmyciu.

Literatura

- Bogdanowski J.**, 1999, *Zanikający krajobraz*, [w:] *Patientia et tempu*, ROBiDZ, Kraków, s. 23–35.
- Brzezińska A. W.**, 2011, *Edukacja regionalna jako wyzwanie pedagogiczne dla etnologa*, [w:] Z. Kłodnicki, A. Murzyn, A. Drożdż, G. Błahut (red.), *Pedagogika a etnologia i antropologia kulturowa. Wspólne obszary badań*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Cieszyn-Katowice, s. 146–156.
- Drzewiecki M.**, 1992, *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Edukacja artystyczna i kulturalna w szkołach w Europie*, 2009, dostępne na: <http://eacea.ec.europa.eu> (data dostępu: listopad 2014).
- Edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie* (Dz.U. z 2002 nr 51 poz. 458).
- Europejska Konwencja Krajobrazowa*, sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. 2006 nr 14 poz. 98).
- Józefowicz A.**, 2013, *Region oraz edukacja regionalna w podstawach programowych wychowania przedszkolnego i szkoły podstawowej*, Aris Inter Culturals, 2, s. 105–117.
- Komorowska A.**, 2008, *Krajobraz kulturowy w programach edukacji regionalnej*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 10, Komisja Krajobrazu PTG, Sosnowiec, s. 600–607.
- Konopka M.**, 2001, *Każde miejsce opowiada swoją historię czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim*, Fundacja Fundusz Współpracy Program AGROLINIA 2000, Poznań.
- Kunzmann K. R.**, 1999, *Planning Education in a Globalized World*, *European Planning Studies* 7 (5), s. 549–555.
- Kupidura A.**, 2013, *Dziedzictwo krajobrazowe w gospodarowaniu przestrzenią*, Prace naukowe, Geodezja, 53, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Majewski J., Lane B.**, 2001, *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań.
- Mironowicz I., Zipser T.**, 2002, *Stan nauczania w zakresie gospodarki przestrzennej w Polsce na tle tendencji Europejskich*, Referat wygłoszony na posiedzeniu plenarnym KPZK PAN 27 listopada 2002 w Warszawie.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2002 nr 51 poz. 458).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r., nr 4 poz. 17).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz.U.07.164.1166).
- Staszewska S., Szczepańska M.**, 2013, *Kształcenie na kierunku Gospodarka Przestrzenna – programy studiów a przyszłość absolwentów*, [w:] P. Churski, T. Kudłacz (red.), *Gospodarka przestrzenna – doświadczenia i wyzwania procesu kształcenia*, Biuletyn KPZK PAN, 251, Warszawa, s. 234–261.
- Szczepańska M.**, 2014a, *Świadomość i aktywność społeczna w zakresie kształtowania i ochrony krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich*, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 26, Wydawnictwo Bogucki, Poznań, s. 135–148.

Szczepańska M., 2014b, *Zarządzanie zasobami krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich w procesie kształtowania przestrzeni i kierunków rozwoju*, [w:] A. Jezierska-Thole, M. Biczkowski (red.), *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej*, t. II, *Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń, s. 209–232.

Wspólna platforma edukacyjna architektury krajobrazu w Europie, Propozycja na Walne Zebranie EFLA, październik 2007; dostępne na: http://www.sak.org.pl/data/file/akredytacja-wymagania_362.pdf (data dostępu: listopad, 2014).

Zaręba D., 2000, *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Summary

Landscape-oriented education taking into consideration regional assets and cultural determinants plays a special role in the formation of rural areas. A survey research conducted among students of Spatial Management, Landscape Architecture as well as Tourism and Recreation revealed differences in their perception of rural cultural landscape depending on the field of study. Students demonstrated gaps in their knowledge of cultural landscape, which could have a detrimental effect on their interpretation and formation of rural space in the future. A comparative analysis of "ideal countryside" essays and credit papers concerning conceptions of land development showed that it was necessary to exchange knowledge and experiences of students representing various fields (e.g. via inter-school workshops, common practices/field classes, project exhibitions). The research conducted and analysis of the syllabuses concerning the three selected fields have proven that landscape formation, especially in rural areas, should be taught as a separate field of study because the relevant knowledge imparted in the present form may become vague.

